

PETER WOHLLEBEN

SPRIEVODCA LESOM

Čerpajte silu a energiu
z potuliek lesom

SPRIEVODCA LESOM

PETER WOHLLEBEN

**SPRIEVODCA
LESOM**

TATRAN

Z nemeckého originálu Peter Wohlleben: Gebrauchsanweisung
für den Wald,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Piper Verlag GmbH, München/Berlin 2017,
preložil Andrej Zahorák.

Vyšlo v roku 70. výročia Vydavateľstva TATRAN, Bratislava 2017
ako 5127. publikácia a 146. zväzok edície LUK –
Knížnica svetových bestsellerov.
Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval
AldoDesign, Bratislava.

Zodpovedná redaktorka Eva Melichárková

Jazyková redaktorka Marta Bábiková

Technická redaktorka Eva Zdražilová

Sadzba RS servis, Bratislava

Vytlačila CPI Moravia Books, Pohorelice.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre hodnotnejší život

All rights reserved.

Copyright © 2017 by Piper Verlag GmbH, München/Berlin

Translation © Andrej Zahorák 2017

Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2017

ISBN 978-80-222-0881-9

Návod na použitie pre návštevníkov lesa?

Keď sa ma vydavateľstvo *Piper* spýtalo, či by som nechcel napísať príručku pre návštevníkov lesa, bol som nadšený. Milujem les. Práve on ovplyvnil veľkú časť môjho života, pričom som sa k práci v ňom dostal iba náhodou. Chcel som študovať biológiu, pretože som rovnako ako veľa dnešných absolventov nevedel, ako uplatniť v praxi svoju lásku k prírode. Vtedy mama objavila v novinách inzerát Štátnej lesnej správy Porýnia-Falcka: hľadali uchádzačov na interné štúdium. Prihlásil som sa, prijali ma, a tak som štyri roky strávil na praxi a v prednáškových miestnostiach.

To, čo som počas praxe videl, ani prinajmenšom nezodpovedalo mojej predstave. Ťažké stroje, ktoré ničili lesnú pôdu, boli iba špičkou ľadovca. Použitie jedovatých prípravkov na hubenie hmyzu, holoruby alebo výrub najstarších stromov (starých bukov, ktoré tak zbožňujem), to všetko ma veľmi zarazilo. Počas štúdia som sa dozvedel, že výsledkom týchto činností majú byť zdravé lesy. Môže sa vám to zdať zvláštne, ale tvrdeniam profesorov dodnes veria tisíce študentov. Môj údiv vyústil do odmietnutia. Nevedel som si predstaviť, ako by som mal s týmito názormi desiatky rokov pokračovať v práci.

V roku 1991 som však v obci Hümmel v oblasti Eifel stretol vlastníka lesa, ktorý tiež chcel ísť ekologickou ces-

tu. Spoločne sme vytvorili lesnú správu pozostávajúcu z chránených oblastí a uvážlivo využitých pozemkov. Najdôležitejšie však bolo, že do projektu sa mali intenzívne zapojiť aj obyvatelia. Na ten účel som navrhol sériu podujatí. Extrémom boli kurzy prežitia v lese a stavba drevených chatiek, väčšinu ponúk však tvorili vychádzky so sprievodcom do krásneho sveta stromov. Návštevníci sa ma často pýtali, kde by si o tom mohli viac prečítať. Mohol som iba krčiť plecami, pretože literatúru s touto tematikou som nepoznal. Žena na mňa neustále naliehala, aby som aspoň niečo napísal, tak som počas dovolenky v Laponsku opísal priebeh typickej vychádzky so sprievodcom. Rukopis som poslal niekoľkým vydavateľstvám a žene som povedal: „Ak sa mi do konca roka nikto nezve, tak asi neviem písať.“

Ako vidíte, dopadlo to dobre a v rozšírení svojej práce som našiel radosť. Teraz môžem pre les nadchnúť oveľa viac ľudí, pretože si myslím, že toho môže ponúknuť ešte veľmi veľa. Nemám na mysli lesné hospodárstvo, nie, dalo by sa povedať, že práve ono to už vo viacerých oblastiach preháňa. Jestvujú malé a veľké dobrodružstvá, ktoré čakajú medzi stromami iba na to, aby ich niekto objavil. A stačí urobiť iba jedno: peši sa vydať do lesa.

Na potulkách lesom

Poznáte túto situáciu? Idete s deťmi po lese a zrazu začnú byť hlučné. Hrajú sa na chytačku, nájdu malé zvieratko a nahlas sa pýšia svojím objavom, alebo jednoducho len tak kričia, pretože sa tešia. Dospelí ich okamžite napomenú: „Psst, buďte tichšie!“

Prečo to vlastne robia? Skutočne ruší hluk jelene a srny? Divé zvieratá majú v podstate ticho rady, no nie preto, že by boli citlivé na hluk. Keď medzi vrcholkami stromov burácajú hromy alebo padá silný lejak, nemôžu počuť nijaké iné zvuky. Ani blížiac sa vlky a rysy, a práve to pre ne môže byť životu nebezpečné. Oblubujú bezvetrie a sucho, pretože za takého počasia aj z diaľky počuť, keď niekto stúpi na konárik.

Hluk, ktorý robia ľudia, zvieratám neprekáža, pretože sa nerozlieha po celom lese, počuť ho iba z jedného smeru. Okrem toho, veľké cicavce vedia, že sa ich najväčší nepriateľ nevydal na lúpežnú výpravu – pretože my, ľudia, sme aj to. Lovci. Kde-tu sa v prírode objaví vlk a rys, avšak početnejšie zastúpenie tu majú ľudskí kolegovia v zelenom šate. Nemožno sa teda čudovať, že divé zvieratá sa boja najmä ľudského nepriateľa. Keď si na vychádzke lesom veselo vyspevujeme alebo sa nahlas rozprávame, živým tvorom vysielame signál, že nie sme na love. To platí dokonca aj pre extrémne plachú mačku divú. Tiež na ňu

poľovali, pretože si mysleli, že trhá srnce. Srnce? Mačka divá síce nie je príbuzná s mačkou domácou, ale veľmi sa na ňu podobá. Vedeli by ste si predstaviť, že domáca cica zožerie jazvečíka? Na to má príliš krátke zuby, nedokáže natoľko otvoriť papuľu, aby v nej udržala také veľké zviera. Napriek tomu si poľovníci už stáročia rozprávajú, že ľudia nemilosrdne prenasledovali tohto tigrovaného dravca. Nečudo, že je dnes veľmi plachý.

Ani iné druhy živočíchov nevnímajú ľudí, čo robia v lese hluk, ako nebezpečenstvo. Raz v januári som viedol skupinu návštevníkov cez zasnežený starý bukový les vo svojom revíri. Chceli vidieť lesný cintorín, miesto posledného odpočinku v našom lese. Strávili sme tam hodinu a cestou na parkovisko mi napadlo, že som si pod stromom zabudol batoh. Praktikant, ktorý ma sprevádzal, sa ponúkol, že sa poň vráti. Keď sa konečne po pätnástich minútach objavil, bol úplne vydesený. Videl divú mačku, ako ticho prechádza cez cestu. Zviera zrejme vyčkávalo, kým dobre naladená a utáraná skupinka ľudí opäť opustí starý les. Niečo podobné som na tom istom parkovisku zažil raz za horúceho júlového dňa asi pred rokom. Opieral som sa o terénne auto a rozprával sa pritom s kolegom, keď som zrazu päťdesiat metrov od nás uvidel divú mačku. Pokojne prechádzala z jednej časti lesa do druhej. Neďaleká cesta ju vôbec nerušila, čo iba potvrdilo, že zvieratá sa vyplašia skôr vtedy, keď sa k nim cez krovie potichu zakrádajú ľudia. Záver je teda nasledovný: hluk v lese nikoho neruší, a detský krik už vôbec nie. Teda, musím sa poopraviť – neruší divé zvieratá, hádam iba niektorých dospelých.

Keď som si vykračoval ďalej, zmocnil sa ma bezhračničný pocit slobody, pri ktorom človek zvyčajne myslí na

iné krajiny. Mám rád neobývané končiny na juhozápade USA. Nie preto, že by som bol nespoločenský typ, ale preto, že tie nekonečné diaľavy mi učarovali. Keď sa v Európe pozriete do diaľky, vidíte elektrické stožiare, diaľnice alebo sídliská, v Novom Mexiku, Arizone alebo v Utahu však môžete takmer donekonečna obdivovať lesy a kopce.

Samozrejme, kochať sa možno iba očami. Cesty, okrem verejných, sú totiž väčšinou uzatvorené, a to doslova. A tak vám pri okružnej ceste juhozápadom robia spoločnosť ostnaté drôty, tiahnu sa stovky kilometrov po oboch stranách cesty a hneď v zárodku zničia pocit slobody. Často je oplotený iba piesok a skaly – ako keby odtiaľ niekto mohol niečo zobrať! Všadeprítomné informačné tabule upozorňujú, že pozemky v súkromnom vlastníctve (a takých je tam veľmi veľa) sú pre verejnosť neprístupné.

Až keď som sa vrátil do Nemecka, bolo mi jasné, aké možnosti tu les ponúka každému návštevníkovi. Prístupné sú nielen všetky chodníky, ale dokonca i celé územie. Chcete sa tadiaľ prejsť? Nech sa páči! Nikto vám v tom nemôže zabrániť, iba ak by ste sa nachádzali v jednej z mála oblastí, kde platia výnimky. V chránených prírodných oblastiach, národných parkoch a menších chránených lesoch väčšinou platí zákaz voľného pohybu, to znamená, že nesmiete opustiť vyznačené trasy. Takéto územia však tvoria iba malé percento lesov a okrem toho sú vždy zreteľne vyznačené, takže sa nemôžete zmýliť. Medzi ďalšie výnimky patria oblasti s vysadenými mladými stromčekmi, ktoré sú oplatené. Aj keď vás láka prekročiť oplatenie a skrátiť si cestu, radšej ich obídte.

Posledným zakázaným priestorom sú oblasti, kde sa vykonáva výrub stromov. Miesta, kde hučia motorové píly, harvestory alebo iná ťažká lesná technika, sú nebezpečné.

Padajúce stromy dosahujú výšku až štyridsať metrov a kríky často znemožnia výhľad na turistov. Preto sú na lesných cestách už niekoľko stoviek metrov dopredu umiestnené výstražné tabule alebo sú tieto miesta úplne uzavreté červeno-bielou páskou. Vo veľkej časti lesov však podobné obmedzenia nie sú, takže do nich môžete pokojne vstúpiť. Pravdaže, platí to iba pre tých, čo chodia pešo. Cyklisti a jazdci sa musia držať cesty, pre všetky iné dopravné prostriedky je les väčšinou tak či tak úplne uzatvorený.

Kam by teda mali smerovať naše kroky? Najvyhovujúcejšie sú husté listnaté lesy. Na zemi väčšinou nie je porast a na kmeňoch neprekážajú konáre. Úplne iné je to v ihličnatých lesoch, najmä ak sú stromy vysadené v tesnej blízkosti, jeden vedľa druhého. Odumreté spodné konáre susediacich smrekov, borovic a douglasiek sú najvzájom prepletené ako ruky a zamedzujú prechod. Aby som sa cez takýto porast vôbec predral, musel som niekedy dokonca cúvať. Takto vám do tváre alebo nedajbože do očí nebudú šľahať konáre. Listnaté lesy sú oveľa mierumilovnejšie. Ak sa pod stromami objaví tráva, mali by ste ju oblúkom obísť. Ranná rosa alebo dažďové kvapky v okamihu premočia obuv a dokonca ani špeciálne membrány stopercentne nezadržia vlkosť.

Výzvou sú často černice. Samozrejme, nemám na mysli plody, väčšinou narazíte iba na popínavé rastliny. Zakvačia sa do seba a vytvoria aj meter vysokú prekážku. Keby ste chceli prejsť cez takúto pláň, museli by ste kráčať ako bocian. Stúpte na najvrchnejší poplaz, pritlačte ho nohou k zemi, preneste váhu na túto nohu a druhou sa postavte na ďalšiu. Vyzerá to smiešne, ale väčšinou vás nikto nevidí. Ak sa ponáhľate alebo nechcete kráčať takto nemotorne, rýchlo sa vám môže stať, že sa vám poplaz stiah-

ne okolo nôh ako laso a uväzní vás. Z nedobrovoľného zovretia sa ťažko dostať a často sa stáva, že ďalší krok skončí pádom rovno do trnia – au!

Nebezpečenstvo pádu hrozí aj pri výstupe po strmom svahu. Nie preto, že by ste nevedeli pevne stáť na nohách, to nie, hrozba číha pod listím alebo snehom. Sú tam odumreté konáre s rozloženou kôrou. Najčastejšie ležia v smere spádu, čiže zhora nadol. Keď stúpíte na takýto konár, pošmyknete sa ako na ľade a môžete spadnúť. Stalo sa mi to už veľa ráz, hoci by som to mal poznať. Keď si všimnem, na čo som stúpil, býva už príliš neskoro. Padám, veslujem pritom rukami a skončím bokom na zemi. Ak si nie ste istí, strmým miestam by ste sa za daždivého počasia mali vyhýbať. Dobrou možnosťou, ako sa pohybovať po horských svahoch, je využitie cestičiek divých zvierat. Keďže zvieratá majú rovnaký problém ako vy, choďte po ich vyšliapaných rovných chodníčkoch! Sú síce úzke, často nie širšie ako tridsať centimetrov, ale na bezpečnú chôdzu to stačí. Na dlhých svahoch sa tiahnu súbežne v pravidelných odstupoch a keď musíte zostúpiť nižšie alebo chcete odbočiť, stačí jednoducho zísť o jeden alebo dva chodníčky a ďalej bezpečne sledovať zvieraciu stopu.

Pri príchode do údolia často musíte prejsť cez potok. Topánky sú doposiaľ suché a také by aj mali zostať. Väčšina turistov sa pokúša preskočiť z jedného brehu potoka na druhý. Vyzerá to celkom jednoducho, koniec koncov, malé vodné toky nebývajú širšie ako jeden meter. To by mal preskočiť každý, a tak to aj je. Ale to neznamená, že dopadnete na suchú zem. Práve potoky s nízkym brehom zospodu premočia zeminu až tak, že vzniknú malé močiare. Často teda skočíte do blata, ktoré vám natečie do topánky. Ako sa tomu dá vyhnúť?

Najprv by ste mali nájsť miesto, kde sa breh strmšie dvíha nahor. Práve tu je veľká pravdepodobnosť, že pod hladinou bude veľa kameňov. Ak kráčate tesne popri strohoch, zvýši sa tým šanca, že vaše topánky zostanú čisté a nohy suché, pretože koreňový systém pôsobí ako rohožka. A ak sú vaše topánky vyššie ako hĺbka potoka a vidíte v ňom kamene, môžete smelo skočiť do vody. Okruhliaky sa rokmi vyčistili od bahna a väčšinou ležia pevne na dne potoka ako dlažba na pešej zóne. No dobre, nie úplne, niekedy sú trochu šmyklivé. Na prechádzkach revírom sa mi ešte nestalo, aby som spadol do koryta, zato na mäkkom svahu áno. Jediné malé riziko spočíva v tom, že zle odhadnete hĺbku – potom síce budete mokří, ale aspoň nie špinaví.

Za zlého počasia vždy narazíte na čľapkanicu a bahno. Topánky sú samozrejme určené na náročné trasy, ale kto by ich chcel čistiť od blata, keď nemusí? Teraz nemám na mysli situáciu, keď sa noha zaborí príliš hlboko a brečka natečie do topánky. Preto treba zmenšiť tlak topánky na zem tak, že zväčšíte plochu, na ktorú došliapnete. Pomôcť môžu napríklad konáre, ktoré ležia na zemi. Keď na ne stúpate, vaša váha sa rozloží na väčšiu plochu, ale dajte pozor, aby drevo nebolo príliš spráchnivené. V opačnom prípade praskne a vy aj tak skončíte o poschodie nižšie.

Konáre neležia všade, početnejšie zastúpené sú trsy trávy. Všetky tie malé vankúšiky vyčnievajú z bahna ako ostrovčeky a na počudovanie sa na ne dá spoľahnúť. Ak balansujete z jedného ostrovčeka na druhý, na druhú stranu sa vám podarí prejsť so suchými nohami. To sa pravdaže týka iba naozajstných potokov, no určite to neplatí pre močiare. Tam rastie tráva na hubovitých rašeliniskách a čím ďalej do nich sa odvážite, tým sú nestabilnejšie.

A čo ak nechcete ísť krížom cez les? Trasa cez húštiny a krovinu neponúka iba výhody. Ak ste dvaja a chcete sa rozprávať, nemali by ste sa vzdávať od chodníkov. Schodné cesty sú často úzke, musíte napredovať husím pochodom a rozhovor sa mení na jednoslovné odpovede. Pri obchádzaní konárov by ste medzi sebou mali udržiavať odstup a komunikácia bude o to náročnejšia.

A vôbec – prečo by cesty mali byť nudné? Môžete na nich objaviť mnoho vecí, napríklad stopy ťažkých strojov. Keď sa prechádzate nedávno presekaným lesom a vidíte, že najkrajšie cesty sa stratili v blate, určite vás to veľmi nahnevá. Nie je drzosť, že turisti sa musia brodiť blatom, ktoré im siaha až po členky, iba preto, lebo komerčné lesné hospodárstvo bezohľadne ťaží drevo? Chápem obe strany, aj vlastníkov lesa. Cesty boli skutočne až na niektoré výnimky vybudované iba kvôli tomu, aby nákladné autá mohli odviezť spílené kmene do najbližšej píly. Nemôžu si dovoliť brať ohľad na turistov hľadajúcich oddych a premočené poľné cesty sú pre ťažký náklad ešte stále dostačujúce. V minulosti sa stromy vytínali len v zime a odvážali sa iba vtedy, keď bolo sucho alebo keď mrzlo. V čase klimatických zmien je však zima často daždivá s teplotami nad bodom mrazu.

V mojom revíri sa z toho dôvodu čoraz častejšie vyskytujú situácie, z ktorých nemá úžitok nikto. S odvážaním dreva často končíme už na jeseň, keď je sychravo a všetky cesty sú rozmočené. Želáme si, aby aspoň na niekoľko dní zamrzli, ale málokedy sa nám to splní. Medzi tým vyrúbané drevo napadnú plesne, zhorší sa jeho kvalita a kupci sa právom obávajú veľkých finančných strát. Najneskôr v marci, a to už niektoré kmene ležia v lese aj pol roka, treba drevo odviezť skôr, ako sa definitívne zne-

hodnotí. Zablatené cesty treba potom dať do poriadku, a to stojí veľa peňazí.

Návštevníci mi často hovoria, že v iných lesoch im rázne bránia vo voľnočasových aktivitách. Väčšinou sú to starší páni oblečení v zelenom, vykláňajú sa z terénnych áut a vykrikujú akési zákazy. Ak máte pochybnosti, najprv ich požiadajte, aby vám ukázali služobný preukaz. Keďže ide o lesnú stráž, väčšinou nijaký nemajú. Tieto osoby pomáhajú ľuďom, ktorí si prenajali poľovný revír. Ich zelený odznak „Ochrana revíru“ leží za čelným sklom, bije do očí a vyzerá dôveryhodne. Pravdaže, cez internet si ho môže objednať a položiť do auta hockto. K dispozícii máte aj tabuľky s nápismi „Poľnohospodárstvo“, „Lesné hospodárstvo“ či mnohé iné. Tie však majú iba vysvetliť, že dotýčaný oprávnené jazdí po lesných cestách na osobnom aute. Právé úradné sú iba tabuľky s nápismi „Lesy“ alebo „Lesná správa“ s príslušným erbom spolkovej republiky alebo mesta. V týchto autách sedia lesníci, ktorí sa vedia a aj musia preukázať. Kolegovia ale turistov zvyčajne nekontrolujú a držia sa v úzadí.

Mnohí poľovníci sú však iní. Hnevá ich, keď večer sedia na posede, čakajú na divú zver a odrazu ide okolo neskorý návštevník lesa so psom (pravdepodobne voľne pobežujúcim). Vyčkávanie bolo zrejme zbytočné a je jasné, že poľovníci rozladene zlezú z posedu. Odreagujú sa policajným zásahom proti „narušiteľom pokoja“. Pravdaže, nie je to legálne. Kto by však odporoval nazlostným ozbrojeným mužom? Ak máte pochybnosti, je lepšie zapísať si značku auta a odísť. Ak išlo o ostré slovné útoky a mužom visela cez plece zbraň (alebo ju dokonca zobrali do rúk), môžete na nich podať oznámenie pre neprimeraný nátlak.

Hľadajte stopy

Sneh mi prináša hneď dvojnásobné potešenie: prvé spočíva v tom, že mám rád ozajstnú zimu, keď sa v ťažkých čizmách môžem brodiť zasneženou nádherou, a druhé, že môžem odhaliť mnohé tajomstvá. Teda prinajmenšom tie, čo sa týkajú zvierat, pretože práve vtedy zanechávajú dobre viditeľné stopy. Nie je však sneh ako sneh. Obzvlášť výdatné býva najmä prvé sneženie. Zvieratá ešte nie sú v zimnom režime a vidno ich častejšie ako počas dlhších mrazov. Najlepšie je, ak sa vydáte na cestu za objavovaním hneď ráno, pretože popoludňajšie slnko často roztopí stopy alebo ich silný vietor zaveje snehom. Potom ich už len ťažko rozoznať. Zoberte si fotoaparát a odfotografujte všetko, čo nájdete. V pohodlí domova potom môžete svoje objavy dešifrovať či už za pomoci kníh alebo webových stránok.

V letnom období sa na turistických chodníkoch alebo v ich blízkosti často nachádza jemné blato. Laby alebo kopytá zvierat sa doň odtlačia ako pečať do vosku. Okrem toho sa dá určiť, kedy približne tadiaľ zviera prechádzalo. Rozhodujúce je, kedy naposledy prudko pršalo. Dážď spláchne stopy alebo aspoň zarovná ich zreteľné obrysy a potom ich iba ťažko rozoznať. Ak napríklad predvčerom pršalo a vy nájdete jasnú srnčiu stopu, zviera tadiaľ prechádzalo maximálne pred dvomi dňami.

Veľmi zaujímavé sú vlčie stopy. Prvý objav takéhoto druhu som našiel v zasušenom blate na ceste v jednom švédskom lese. Cestoval som s rodinou po oblasti hraničiacej s Nórskom, plavili sme sa na kanoe. Pýtate sa, ako súvisí kanoe s vlčími stopami? Keďže sme sa plavili po sieťi jazier, sem-tam bola nutná tzv. portáž, museli sme loďku prenášať. Vyprázdnil sme kanoe, vytiahli sme ho z vody a pripevnili na podvozok s dvomi kolesami. Naukladali sme dnu batožinu a odľahlými lesnými cestami sme sa kilometre predierali cez pahorkatiny.

Keď sme si pri tomto utrpení dopriali prestávku a naše unavené pohľady klesli k zemi, zbadali sme prvé naozajstné vlčie stopy. Turistov by ste v týchto odľahlých oblastiach nenašli, ale najväčšiu populáciu vlkov v Švédsku zato áno. Boli sme veľmi šťastní a s novou dávkou energie sme ťahali naše kanoe k najbližšiemu vodnému toku.

Prečo som spomenul práve turistov? Často chodia na prechádzky so psami a potom je hľadanie stôp komplikovanejšie. Psy a vlky sú blízki príbuzní a majú aj podobné odtlačky láb. Len ťažko rozoznáte, či ide o stopu veľkého psa alebo vlka. Samozrejme, existujú isté oporné body, najdôležitejším je hlásenie polohy. Keďže poľovníci po večeroch vysedávajú na mnohých posedoch, okamžite nahlásia každého vlka a najneskôr ďalší deň sa už o ňom hovorí v médiách. Vlčie stopy v oblastiach, kde nebol potvrdený výskyt vlkov, sa pripisujú skôr ich krotkým príbuzným. Vo vlčích revíroch sa vyplatí dôkladnejšie poobzerať. Vlky v porovnaní so psami čiarujú, čo znamená, že odtlačky ich láb sú zoradené v jednej línii. Okrem toho kladú zadné laby do odtlačkov predných. Pre istotu by ste sa mali pozrieť aj napravo a naľavo od stopy: v rozmočenom teréne by ste mali okrem psej stopy vidieť aj stopu jeho majiteľa.

Ak nájdete trus, rozdiel medzi vlkom a psom z neho odčítate ešte lepšie. Pes sa najčastejšie krmi jedlom z plechovky alebo granulami a jeho výkaly sú preto hnedej farby bez štruktúry. Vo vlčom truse naopak môžete vidieť, aké zvieratá zožrali. Zvyšky vápnitých kostí sú omotané zvieracími chlpmi, často čiernymi diviákmi. Ak si nie ste istí, trus môžete vložiť do igelitového vrečka a poslať ho odborníkovi na vlky, ktorý ho zašle na ďalší rozbor.

Druhý najväčší dravec, rys, má charakteristické odtlačky. Také veľké mačacie stopy si len tak ľahko nezmyľte. Pri pochybnostiach vám pomôže symetria: ak pomyseľne rozdelíte psie a vlčie stopy v strednej časti (medzi strednými prstami), sú zrkadlovo rovnaké, zatiaľ čo pri rysích stopách vzniká asymetrický obraz. Okrem toho, na stopách veľkých mačiek len zriedka vidno odtlačky ich pazúrov, zatiaľ čo vlky a podobné druhy väčšinou odtlačia pazúry (správne nechty) do blata. Ak sa v okolí vášho domu poneviera rys, pri identifikácii vám môže pomôcť aj vaša mačka. Istý kolega z falckého lesa mi rozprával, že jeho mačka sa neodvážila vyjsť pred dvere, pokiaľ sa nablízku ukázal jej najväčší príbuzný. A práve to bol preňho jasný ukazovateľ.

Zatiaľ čo rysie a vlčie stopy sú najväčšou výhrou, líščie predstavujú iba cenu útechy. Napriek tomu sa vďaka nim naučíte odlíšiť najmenšie psie odtlačky, pretože líška uteká podobne ako jej veľký divý brat. Čiaruje, zanecháva dlhú priamu líniu odtlačkov. Na rozdiel od psích stôp zadné bruško nezasahuje do brušiek predných prstov, preto stopa vyzerá ako predĺžená.

Prítomnosť líšok prezradia aj nory: nenachádzajú sa síce pri turistických cestách, ale ak sa pri hľadaní húb prederiate cez krovie, možno na niektorú z týchto dier nara-

zíte. Poväčšine majú viaceré vchody a východy vyhrabané do jedného svahu. Čerstvé stopy po škrabancoch a chýbajúca vegetácia na vyhrabanej zemi vám prezradia, či sa ešte používajú.

Pravdaže, obydlie môže využívať aj niekto iný – jazvec. Ak nikde nevidno odtlačky (s nimi by to bolo jednoduchšie; jazvečie stopy vyzerajú ako malé medvedie stopy s pazúrami smerujúcimi dopredu), rozlíšiť to je náročné. Jazvece hrabú viac ako líšky a pred norou skladujú viac zeminu, v ktorej sa črtá žliabok vychodený pri vchádzaní a vychádzaní vždy na tom istom mieste. V žliabku sa niekedy nachádza materiál na výstelku, ktorým si neskôr zútulnia obydlie. Na rozdiel od líšok, ktoré svoje výkaly hromadia všade navôkol, majú jazvece riadne toalety. Po vykonaní potreby tam trus zahrabú, čo aj náležite cítiť. A aby toho nebolo málo, revír si značkujú pachovou stopou. Výrazný zápach teda svedčí skôr o prítomnosti jazvecov. Aby to bolo ešte zložitejšie, v nore často súčasne bývajú rôzne druhy zvierat: jazvece, líšky a tiež psíky medvedíkovité. Aj keď obyvateľov neviete identifikovať, je to zaujímavý objav, pretože tieto brlohy môžu byť obývané celé stáročia a sú staré ako hrazdené domy v centrách našich miest.

Stopy, trus a obydlia predstavujú iba jednu časť možných upozornení. Ak ide o diviaky, môžete jasne vidieť, kde sa váľali v bahne. Po osviežujúcom kúpeli v blate (niekedy v ňom dokonca nájdete odtlačky ležiacich zvierat) sa šúchajú o tzv. „otieracie stromy“. Zošúchajú pritom nielen zosúšenú kôru, ale aj vlastnú srst, ktorá uviazne v štrbinách kôry stromu. Na ceste k týmto stromom frkajú z mokrých zvierat na vegetáciu kvapky blata, ktoré ako pri Jankovi a Marienke ukazujú, kadiaľ si vykračovali.

Niektoré znamenia svedčia o prítomnosti zvierat ešte detailnejšie. Na jar v starých bukových porastoch klíčia bukvice. Semenáče a ich výhonky sa podobajú na malé motýle opatrne rozprestierajúce krídla. Niekedy zo zeme vyklíči celý zväzok. Ako sa to môže stať? Bukvice sú ťažké a padajú vždy zvislo pod svoj materský strom, odhliadnuc od toho, či fúka, alebo nie. Čisto teoreticky by mali klíčiť rovnomerne okolo kmeňa. Áno, dve alebo tri na jedno miesto zaviať môže, ale hneď desať? Nie, nie je to náhoda a vysvetlením sú veвериčky alebo ešte častejšie myši. Na jeseň si tu naukladajú zimné zásoby, aby si pod snehovou prikrývkou pochutili na olejnatých semenách. Zväzok semenáčov teda svedčí o malej dráme: v zime zrejme išla okolo vyhľadovaná líška a pochutila si na usilovnej myške. Zásoby malých hlodavcov zostali opustené v zemi a na jar potom mohli vyklíčiť. Pravdaže, môžeme sa na to pozrieť aj z inej stránky: líška zachránila pred nepriateľom zárodok stromu a zaistila im prežitie.

Ďatle sa zase zamerali na stromy. Hľbia si hniezda v ich kmeňoch a rozhodne nelenia. Kto by už chcel mať labilné obydlie? Často si vyberú úplne zdravé stromy a aby im tvrdé drevo nespôsobovalo bolesti hlavy, dobú doň v etapách. V prestávkach trvajúcich aj niekoľko mesiacov sa v stavbe rozšíria plesne a rozkladacími procesmi spôsobia, že drevo spráchnivie. Ďatle však majú ešte úplne iné potreby. Na jar rady sajú cukornatú šťavu zo stromov. S obľubou vydobú do kôry mladých dubov asi desaťcentimetrový rad malých otvorov a oblizujú šťavu, ktorá z nich vyteká. Stromom to neškodí, avšak kôru budú desaťročia zdobiť jazvy.

Menej bolestivé je, keď vtáky hľadajú v kôre stromov hmyz. Ten totiž napáda stromy iba vtedy, ak už odumreli